

VOJTĚCH KYNCL

Historický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., Praha, Česká republika

kyncl@hiu.cas.cz

Securitas Imperii 38 (1) 2021: 364–367

Odpověď na recenzi knihy *Bestie*

Jan Zumr předložil v čísle 36 časopisu *Securitas Imperii* (1/2020) recenzi mé publikace *Bestie. Československo a stíhání nacistických válečných zločinců* (Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2019). Domnívám se, že obsahuje řadu zavádějících informací, chybných údajů, formalisticky vyhodnocuje nepodstatné marginálie, a dokonce předkládá myšlenky a závěry, které v knize nejsou vůbec uvedeny. Proto jsem se rozhodl reagovat.

Téma stíhání nacistických válečných zločinců bylo dosud v české historiografii zpracováno roztržštěně v dílčích monografiích a článcích.¹ Až na několik výjimek nepřekročili autoři hranici roku 1950, což – jak jsem přesvědčen – změnila má monografie, ve které jsou zachyceny kauzy až do roku 2018.

Rozhodující pro výběr jednotlivých případů byly výsledky práce vyšetřovatelů, jež jsem převzal i přesto, že jimi zpracované medailony pachatelů mohly obsahovat nepřesnosti, ty však během vyšetřování nehrály žádnou roli. Kariéry pachatelů sestavené československými vyšetřovateli většinou zdůrazňovaly jejich členství v nacistických organizacích, které Československo považovalo za zločin. V pamětních spisech, popř. žalobách obsažená data jsem doplnil o datum úmrtí nebo posledního známého výsledku, pokud se jej podařilo zjistit. V knize také zdůrazňuji, že vnášení současných znalostí do dobových pamětních spisů by výsledky zkreslilo a téma zneprůhlednilo.

Pokud jde o fondy 325 Archivu bezpečnostních složek „Stíhání nacistických válečných zločinců“ a 1145 Národního archivu „Československá vládní komise pro stíhání nacistických válečných zločinců“, v naprosté většině z devadesáti prošetřovaných případů jsem popsal průběh a výsledky šetření, mnohdy s osobními daty stovek dalších zúčastněných svědků a jejich výpovědí k tématu, které obsahovaly vyšetřovací spisy pořizené západoněmeckými i východoněmeckými úřady. Nezhlednil jsem pouze výsledky vy-

1 Např. POLÁK, Erik: Spravedlnost vykonaná a nevykonaná (Případy bývalých velitelů terezínského ghetta). In: *Terezínské listy 22. Sborník památníku Terezín*. Památník Terezín – Oswald, Terezín – Praha 1994, s. 7–25; PLACHÝ, Jiří: *Případ Fritz. Válečný zločinec Max Rostock jako agent StB*. ÚDV PČR, Praha 2002; ŠINDELÁŘOVÁ, Lenka: *Einsatzgruppe H. Působení operační skupiny H na Slovensku 1944/1945 a poválečné trestní stíhání jejich příslušníků*. Academia – Múzeum Slovenského národného povstania, Praha – Banská Bystrica 2015; KLAPAL, Čeněk: *Nepromlčitelné zločiny*. Český svaz protifašistických bojovníků – Naše vojsko, Praha 1980; EČER, Bohuslav: *Československo a norimberský proces. Hlavní dokumenty norimberského procesu o zločinech nacistů proti Československu*. Ministerstvo informací, Praha 1946.

šetřování rakouských úřadů, jelikož Rakousko po roce 1960 až na jednu výjimku aktivně po pachatelích zločinů spáchaných na území Československa nepátralo. Bezpochyby by každý z devadesáti hodnocených případů mohl mít vlastní podrobně zpracovanou monografii zasazenou do širokého rámce vyhlazovací války, ale tím by se vytratil celkový pohled na fenomén rozsáhlého trestně-právního vyrovnání se s nacismem ve druhé polovině 20. století. Pro vyšetřovatele neplatila pravidla „historické interpretace“, ale právně podložená fakta o zločinech, doložená písemnými důkazy a obhajitelná před domácím i zahraničním soudem. Zmínky o hodnostech jednotlivých obviněných hrály pro vyšetřovatele pouze tu úlohu, že řadily pachatele do *zločineckých* organizací SS, NSDAP, Gestapo, SD a dalších, a ukazovaly na míru jejich indoktrinace *zločinnou* nacistickou ideologií. Toto zařazení ukazovalo a priori dobrovolnou vůli a ochotu pachatelů k plnění či vydávání *zločinných* rozkazů. Hlavním tématem práce je vyrovnání se poválečných úřadů s rozsáhlou variabilní trestnou činností nacistů, na kterou nebyly soudobé právní řády připraveny. Recenzentova kritika se však s tímto cílem mé práce míjí. Místo toho se totiž soustřeďuje na prosopografii pachatelů a na marginální podrobnosti jejich kariér.

Ve jménu tohoto postoje recenzent hodnotí celý text knihy. Uvádím několik příkladů: Degradace generála SS Bruno Streckenbacha (byť na vlastní žádost) na přelomu let 1942 a 1943 byla po celou druhou polovinu 20. století západoněmeckými státními zástupci a soudci opakovaně předkládána jako klíčový důkaz, že jakýkoliv člen v jakékoliv hodnosti ve vojenských nebo policejních uskupeních Třetí říše mohl požádat o zbavení povinnosti účastnit se hromadných vražd, přičemž měl možnost o vyvázání se z úkolu požádat sám, aniž by to pro něho mělo za následek zastavení kariéerního vzestupu, poškození zdraví, nebo dokonce smrt. V tomto ohledu je zcela nepodstatné, jestli byl Streckenbach 18. ledna 1943 poručíkem, 1. března nadporučíkem, 10. března kapitánem, 11. března majorem, 1. července podplukovníkem a od 9. listopadu 1944 generálporučíkem.² Navíc údaje o konkrétních dnech povýšení se v osobních složkách nacistů často liší a nejinak je tomu i v osobní složce B. Streckenbacha. V některých listech jeho osobní složky jsou údaje o povýšení do určitých hodností zcela vynechány, zatímco v jiných jsou mimořádně podrobné, což je ostatně typické pro většinu osobních složek uložených v Berlin Document Center. Streckenbachova degradace a jeho následný opětovný vzestup tak byly pro západoněmeckou justici klíčovým případem v jejím postupu při stíhání válečných zločinů, jak ostatně ukazují ve své knize i na dal-

2 *Bundesarchiv*, Berlin Dokument Center (BDC), Die SS-Ofiziersakten (SSO) 165B, v širším pojetí informace v Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen Ludwigsburg (ZStL) a Institut für Zeitgeschichte (IfZ).

ších sledovaných kauzách. Vykládat můj stručný popis případu jako můj obdiv k tomuto brutálnímu válečnému zločinci par excellence nemá smysl komentovat.

Recenzent mi vytýká chyby v margináliích. Jako příklad uvádí nepřesnost v označení „generálové Nimitz a Dönitz“. V kontextu knihy vůbec nejde o přesnou hodnot, ale o pozici vrchních velitelů vojsk s generálskou hodností, přičemž je jedno, jestli se jednalo o generála pěchoty, nebo generála námořnictva. Podobně ustálené a v literatuře často užívané, i když de iure nepřesné, je například označení „admirál“ Miklós Horthy, ačkoliv skutečná hodnost maďarského regenta byla vice/kontradmirál. Notoricky se také v historiografické literatuře používá sousloví „protektor Heydrich“, i když správná titulatura zní zastupující říšský protektor. Členové Hlavního říšského bezpečnostního úřadu (Reichssicherheitshauptamt, RSHA) jsou v literatuře pro zjednodušení označováni jako příslušníci Gestapa. Konfident Gestapa Ladislav Vaněk, který byl středoškolským učitelem, je historiky hojně v souladu s dobovými prameny nepřesně titulován jako „profesor“ atd. Recenzentovy výtky tohoto typu, které tvoří většinu jím prezentovaných údajných nedostatků práce, nepovažuji proto za relevantní.

Podobně zavádějícím způsobem mi recenzent vytýká konstatování, že pod Hlavní říšský bezpečnostní úřad „spadaly koncentrační tábory“. Jistě, správa koncentračních táborů opravdu formálně podléhala inspektoratu koncentračních táborů (tedy Verwaltungshauptamt, VWHA), jak recenzent uvádí na pravou míru. Ovšem o tom, kdo bude vykázán do ochranné či preventivní vazby v koncentračním táboře, rozhodovalo především Gestapo (tedy součást RSHA) a stupně tvrdosti jednotlivých KT určil výnosem z 1. ledna 1941 šéf RSHA R. Heydrich. Jedná se tedy o další zjednodušení, které v kontextu mého výkladu není podstatné. Tento výklad totiž nesměřuje k přesnému poznání vnitřní organizační struktury zásobování koncentračních táborů, ale k vyšetřování vražd a jiných zločinů, které v nich byly spáchány.

Obdobně formalisticky recenzent kritizuje můj údaj o počtu poboček kmenových koncentračních táborů na našem území. Sám dochází ke zcela přesnému vyčíslení, třebaže sám o sobě není jejich počet vůbec jasný. Záleží totiž na tom, jaká si historik stanoví kritéria, počínaje dobou jejich vzniku a zániku přes lokalizaci a velení až po počty vězňů a jejich zapojení do hospodářského prostoru. Navíc pro můj výklad zabývající se vyšetřovacím a soudním procesem je určující, k jakému počtu došli kriminalisté. Jestli napočítali poboček koncentračních táborů na československém území 38, nebo 39, nemělo z pohledu jejich vyšetřování prakticky žádný význam.

Recenzent mi vytýká nepřesné označování vojenských jednotek. Jako příklad uvedu jednotku SS „Götz von Berlichingen“, jejímž příslušníkem byl August Friedrich Kinsler, který se v době Pražského povstání dopustil hromadné vraždy více než padesáti osob

v Úsobské ulici v Krči. Recenzent k mému zklamání pomíjí můj úspěch, že jsem v tomto případě, obdobně jako ve většině z ostatních zkoumaných devadesáti kauz, dospěl k odhalení konkrétní osoby zodpovědné za válečný zločin. Místo toho puntičkářsky orientuje pozornost čtenáře na nepodstatný detail označení jednotky, které mělo znít: 17. divize tankových granátníků SS Götz von Berlichingen. K té byl 15. srpna 1944 přiřčen 17. výcvikový a záložní prapor SS tankových granátníků, k jehož 7. rotě 1. čety patřil i onen jmenovaný muž, kterého se mi podařilo dopátrat coby pachatele válečného zločinu. V kontextu výkladu jsem ovšem považoval za zcela postačující, jestliže jsem název jeho jednotky zkrátil na „1. četu 7. roty 17. praporu divize SS „Götz von Berlichingen“ a nemusel čtenáře zatěžovat předlouhým, i když bezesporu formálně správnějším označením jeho vojenské formace. Podobným způsobem recenzent pranýřuje mou terminologii týkající se pojmů oddělení/referát Gestapa; nacistických vyznamenání; konfidentů/udavačů/spolupracovníků atd.

Recenzentovi jsem vděčný za upozornění na několik věcných chyb, které v dalším vydání knihy opravím. Přispějí tak jistě k vylepšení formální stránky textu, jehož přínos však leží jinde než v detailním zpracování struktury nacistického represivního aparátu a životních osudů jeho pracovníků. Domnívám se, že má práce významně přispěla k poznatku, že západoněmecké, rakouské, a dokonce i východoněmecké úřady nedosáhly nikdy ve vyšetřování válečných zločinů spáchaných nacisty na území Československa uspokojivých výsledků. Shromáždil jsem dostatek důkazů pro poznání, že ve všech těchto zemích se na vyšetřování do značné míry odrazil politický nátlak, respektive nezáměr na odpovídajícím potrestání viníků. K těmto závěrům jsem dospěl na základě dosud bezprecedentního studia rozsáhlého souboru pramenů k činnosti vyšetřovacích a soudních orgánů v archivech na obou stranách někdejší železné opony. Doufám, že jsem tak svým dílem přispěl ke směřování budoucího výzkumu, který bude dále rozvíjet jak poznání dalších jednotlivých případů, tak fenoménu stíhání nacistických válečných zločinů vůbec.